

Sotsiaalne ettevõtlus: õnnelikud inimesed, elujõulisem majandus

Jaan Aps, Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku juhatuse liige

Külli Kivioja-Ööpik, Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku kommunikatsioonijuht

Sotsiaalsed ettevõtted loovad oma kogukonnas ja ühiskonnas väärtust, mida enamasti keegi teine ei taha, oska ega suuda pakkuda.

Tänavu 11. aprillil allkirjastasid 19 organisatsiooni Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku (SEV) asutamislepingu ja põhikirja. Võrgustiku ümber koondunud inimesi innustab võimalus aidata kaasa ühiskonda paremaks muutvate ettevõtete loomisele ja kasvule. Sellele tuginevad ka organisatsiooni põhikirjalised eesmärgid: sotsiaalsete ettevõtete arvu, suutlikkuse ja positiivse mõju suurendamine Eestis ning sotsiaalse ettevõtluse kui tegevusvaldkonna väärtustamine ühiskonnas.

Mis on sotsiaalne ettevõtlus

Sotsiaalse ettevõtluse eesmärk on rahuldada mõnd (teravat) ühiskondlikku vajadust kaupade ja teenuste müügist saadud tulu abil. Sotsiaalne ettevõtlus on vahend kodanikuühenduste elujõulisuse ja positiivse ühiskondliku mõju suurendamiseks.

Rahvusvaheline praktika näitab, et sotsiaalsete ettevõtete ühiskonnale loodav lisaväärtus on eriti suur nendes riikides, kus valdkonna arendamisega on tegeldud süsteemselt pikema aja jooksul. Näiteks Suurbritannias hoiavad ainuüksi erivajadustega inimesi kaasavad sotsiaalsed ettevõtted riigile kokku 40 miljonit naela sotsiaalhüvitiste, kaheksa miljonit naela tervishoiukulude ja miljon naela sotsiaalteenuste arvelt. Suurbritannias on selliste tulemusteni jõutud sotsiaalsete ettevõtete katusorganisatsioonide abil, näiteks Senscoti ja Social Firms UK on tegutsenud üle kümne aasta.

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee rõhutab: „Sotsiaalne ettevõtte on Euroopa sotsiaalse mudeli põhielemente. See on tihedalt seotud Euroopa Liidu 2020. aasta strateegiaga ning annab olulise panuse ühiskonda. Sotsiaalse ettevõtte toetamise ja edendamise saame paremini ära kasutada selle kasvupotentsiaali ja võimet luua sotsiaalset väärtust” (arvamuse punkt 1.2). „Oluline on, et järgmine struktuurifondide programmitöö periood hõlmaks selgesõnaliselt programme sotsiaalsete ettevõtete käivitamiseks ja arendamiseks” (punkt 1.6).

Vabaühendustega võrreldes on sotsiaalsed ettevõtted elujõulisemad ja sõltuvad vähem toetustest. Traditsiooniliste ettevõtete võrreldes on nende eesmärgistatud positiivne mõju ühiskonnale suurem. Loodud töökohad ja makstud maksud on ainult osa sotsiaalsete ettevõtete mõjust. Lisaks ühiskonnas lahendatud probleemid ja esilekutsutud muutused.

Võimalusi on lõputult

Sotsiaalset ettevõtlust on käsitletud kitsamalt ja laiemalt. Näiteks Soome ja Leedu definitsioonid piiritlevad sotsiaalsete ettevõtete tegevusvaldkonda väga kitsalt: erivajadustega ja pikaajaliste töötute tööhõive, tooteid või teenuseid pakutakse äristest põhimõtetest lähtudes (nt töökeskustes). Suurbritannias mõistetakse sotsiaalse ettevõtluse all ettevõtlust, mille peamine eesmärk on sotsiaalne ning äritulem reinvesteeritakse eesmärgi saavutamiseks (Lillemets 2011b). Et mitte liigselt piirata jõudsalt arenevat valdkonda, lähtub Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik Eestis laiemast definitsioonist.

Sotsiaalse ettevõtluse kõrval on veel vastutustundlik ettevõtlus, milles on ühendatud majanduslikud ja sotsiaalsed eesmärgid. Siiski ei ole tegemist äravahetamiseni sarnaste organisatsioonidega. Sotsiaalse ettevõtte tegevus lähtub ühiskondlikust eesmärgist, mille täitmiseks hakatakse pakkuma kaupu või teenuseid. Vastutustundlik ettevõtte alustab ärieesmärgist – kaupade ja teenuste pakkumisest kasumi teenimiseks omanikele ja investoritele – ning seejärel arvestab oma tegutsemisviise, hõlmates võimalikult palju ka ühiskonna huve laiemalt. Võimalusi

on lõputult, keskkonnasõbralikust tootmisest kuni oma töötajate töö- ja pereelu ühildamise toetamiseni. Eesti vastutustundliku ettevõtluse tegevuskava 2012–2014 on juba olemas. Miks mitte teha seda ka sotsiaalsele ettevõtlusele?

Sotsiaalne ettevõtlus Eestis

Eestis on sotsiaalse ettevõtlusega tegeldud juba taasiseseisvumisest alates, kuid alles viimasel kümnendil on see valdkond arenema hakanud ja huvi selle vastu on suurenenud. Üksikute innustavate ideede asemel võib rääkida juba eraldi majandussektori väljakujunemisest.

Aasta tagasi tehtud uuring selgitas sotsiaalse ettevõtluse olukorda Eestis. Uuringusse oli kaasatud 56 organisatsiooni. Uuringu tulemuste põhjal võib väita, et Eesti sotsiaalne ettevõtlus on mitmepalgeline – erinevad juriidilised vormid, tegutsemise valdkonnad, ärimudelid, ühiskondlikud eesmärgid ja sihtrühmad (Lillemets 2011a).

Eesti sotsiaalsete ettevõtete tegevus ulatub haridusvõimaluste pakkumisest kuni töökohtade loomiseni piiratud võimalustega inimestele ning terviseedendusest kuni keskkonnasäästlikuma ühiskonna nimel tegutsemiseni. Ettevõtluse juriidiliseks vormiks on enamasti valitud kodanikuühendus ehk mittetulundusühing (MTÜ) või sihtasutus (SA), kuid sotsiaalseid ettevõtteid on ka äriühingute hulgas (enamasti OÜ). Sotsiaalsete ettevõtete täpset arvu Eestis ei tea ilmselt keegi, näiteks leidub organisatsioone, mis sisuliselt tegutsevad sotsiaalse ettevõtteks, kuid ise ei ole sellest teadlikud. Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku teada on neid Eestis ligikaudu sada.

Võrgustiku tegevus jaguneb üldplaanis kolme suuna vahel, mis on omavahel tihedalt seotud. Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik tegutseb liikmes- ja eestkosteoranisatsioonina ning valdkonna arendaja ja kõneisikuna.

Võrgustik kui eestkostja

Eestkosteoranisatsioonina on võrgustiku prioriteetne tegevus koostöö riigisiseste rahastajatega, et tõhustada seniseid sotsiaalse ettevõtluse toetussüsteeme ja töötada välja uusi. Tähtis on luua sotsiaalsetele ettevõtetele sobivad toetusskeemid (nt starditoetus) ja finantsmehhanismid (nt laenude garanteerimine). Praegu on sotsiaalsed ettevõtted kodanikuühenduste rahastajate jaoks liialt ärilised, ettevõtluse toetajatele aga liiga sotsiaalsed.

Tihti tekib küsimus, miks üldse peaks sotsiaalseid ettevõtteid toetama, nad teenivad oma tulu ise. Sotsiaalse ettevõtte toetamine aitab nende tegevust kiiremini laiendada või luua võrdsed konkurentsitingimused. Näiteks on endistele vangidele ja uimastisõltlastele töövõimalusi loova ettevõtte tegevuse lahutamatu osa rehabilitatsiooniprogramm, mille käigus hoidmine on tavaetevõtetega võrreldes suur lisakulu. Seetõttu on paljude sotsiaalsete ettevõtete tulumudel äritulu ja toetuste kombinatsioon.

Eesti riik on poliitikute sõnastatud eesmärkidest lähtudes valinud mitmeid ettevõtluse valdkondi, mida toetatakse seetõttu, et selliseid ettevõtteid oleks senisest rohkem ja tugevamaid. Näiteks toovad eksportivad ettevõtted riiki rohkem raha. Sotsiaalsed ettevõtted väärtustavad eeliseisundit aga seetõttu, et loovad ühiskonda rohkem väärtust ning hoiavad riigi jaoks kokku (sotsiaal)kulusid enam, kui nende raamatupidamise aruandest välja paistab.

Valdkonna eestkõneleja

Tegevuste toetamiseks ja sujuvamaks elluviimiseks aitab Sotsiaalse Ettevõtluse Võrgustik tutvustada ning väärtustada sotsiaalset ettevõtlust kui tegevusvaldkonda ühiskonnas. Selle eesmärgi täitmiseks on võrgustik võtnud endale sotsiaalse ettevõtluse kõneisiku rolli. Tähtsal kohal on võrgustiku tutvustamine ministeeriumidele, ametiasutustele ja partneritele. Oluline suund on koostöö haridusasutustega, näiteks sotsiaalset ettevõtlust tutvustavate õppeainete juurutamine ja uuringute algatamine. Sotsiaalse ettevõtluse aine on nii Tartu Ülikooli, Tallinna Ülikooli kui ka Maaülikooli õppekavas.

Elevust ja vaidlusi on tekitanud arutelu selle üle, kas pikemas plaanis on ka Eestis vaja sotsiaalsetele ettevõtetele eraldi juriidilist vormi. Siin tasub õppida teiste riikide kogemustest. Suurbritannias loodi esimesena just sotsiaalsete ettevõtete jaoks eraldi juriidiline vorm CIC (*community interest company*). CIC on ettevõtluvorm, mis toob kasu kogukonnale laiemalt, mitte ainult omanikele, juhtidele ja töötajatele. Sellise ettevõtluvormi puhul on lihtne kogukonna hüvangu nimel tegutseda. CIC on ettevõtte, mitte heategevusühing, vabatahtlike ühendus või liikmete kaasamise organisatsioon.

Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustikul on 21 liiget, neist enamik registreeritud kodanikuühendustena, üks on osaühing. Võrgustiku liikmeks saamine eeldab, et organisatsioon tegutseb ühiskonnas positiivse muutuse loomise nimel, on valmis ühiskondlikku mõju hindama, kasumit reinvesteerima, samuti peab organisatsioonil olema elujõuline ärimudel ja ta peab olema tegutsenud vähemalt aasta.

Pilt on mitmekesine

Sotsiaalse Ettevõtluse Võrgustiku liikmete tegevus on mitmekülgne. Näiteks MTÜ Abikäsi tegutseb Tartus ja Tallinnas, loob ja vahendab töökohti füüsilise ja psüühilise erivajadusega inimestele, samuti pikaajalistele töötutele. Abikäe palgal on 45 inimest, enamik neist töötab teleturunduse ja andmesisetuse valdkonnas. Teistesse organisatsioonidesse on Abikäsi oma tegevusaja jooksul vahendanud ligikaudu 100 töötajat, ning nende arv kasvab.

MTÜ Uuskasutus tegutseb selle nimel, et muuta uuskasutamine lihtsaks ja igapäevaseks. Uuskasutuse poodidesse saab annetada üleliigseks muutunud kasutuskõlblikke asju. Uus omanik leitakse heategevuspartnerite abil või asju mõistliku hinnaga maha müües. Saadud tulu abil propageeritakse keskkonnasõbralikku tarbimist. Näiteks 2011. aastal päästis Uuskasutus prüginäe minekust ligikaudu 90 tonni esemeid, sellest suunati müügi kaudu ringlusse 37 tonni ning annetustena heategevuseks ja käsitööks 52 tonni.

Rosma Haridusselts on lapsevanemate initsiatiivil loodud kodanikuühendus, mis korraldab Waldorfkooli ja -lasteaia tegevust, täiskasvanuharidust ning on mitmete muude algatuste eestvedaja. Selts pakkus 2012/13. õppeaastal haridusteenust 80 lapsele 11 omavalitsusest. Rosma Haridusselts annab tööd enam kui 20 inimesele ning on suuremaid tööandjaid Põlva vallas. 22 aasta pikkuse kogemusega selts tagab Kagu-Eesti peredele valikuvabaduse hariduses.

OÜ Meditech Estonia pakub kõikjal Eestis kättesaadavat sotsiaalset valveteenust, mis aitab eakatel ja liikumispuudega inimestel oma kodus õnnetusse sattudes või terviserikke korral ühe nupuvajutusega kiiresti abi kutsuda. Enam kui kahe aasta jooksul on Meditech aidanud lahendada sadu õnnetusjuhtumeid ja päästnud pea kümnel korral eaka inimese elu.

Terve Eesti SA on töökohtades üle kogu Eesti harinud inimesi HIV-ennetuse, lapse seksuaalse arengu ja sõltumatu alkoholitarbimise teemadel. Aastate jooksul on põnevatest ja hoiakuid mõjutavatest programmidest osa saanud üle 11 000 inimese.

Kuidas koos edasi minna

Võrgustik on alles oma tööd alustanud, seetõttu on väga oluline üksteisega tuttavaks saada ja võrgustiku tegevusele tugev alus luua. Kohtumistel õpitakse tundma sotsiaalsete ettevõtete murekohti ning tutvustatakse võrgustiku potentsiaalset toetust ja abi liikmetele. Lisaks on planeeritud suuremaid ühiskohtumisi kõigile võrgustiku liikmetele. Hooaja avakohtumisel arutlesid liikmed võrgustiku tegevuse ja projektide üle, millele järgnes koolitusseminar „Organisatsiooni sõnumi vormistamine ja esitlemine” võrgustiku liikme, Eesti Väitlusseltsi eestvedamisel.

Sotsiaalse ettevõtluse eesmärk on ühiskondliku hüve loomine, seega tuleb osata hinnata ja mõõta hüve loomise protsessi tulemuslikkust. Majandustulemusi kajastab majandusaasta aruanne, ühiskondlikke tulemusi ja positiivset mõju nii lihtsalt mõõta ei saa. Ühiskondliku mõju hindamine

on igale organisatsioonile hädavajalik tegevuse eesmärgistamiseks ja tõhustamiseks. Mõju hindamine huvitab rahastajaid, annetajaid ja äri sektori partnereid, kes vajavad otsuste tegemiseks informatsiooni, millistesse organisatsioonidesse panustamine loob kõige enam ühiskondlikku väärtust. Seetõttu on ühiskondliku mõju hindamiseks valmisoleku ja võimekuse kasvatamine sotsiaalsetes ettevõtetes võrgustiku olulisi eesmärke. Sel hooajal tehakse ka mõned mõju hindamise pilootuuringud liikmete hulgas ning valmistatakse ette juhendmaterjal.

Süsteemne lähenemine sotsiaalse ettevõtluse toetamisele võimaldab leida rohkem isemajandavaid lahendusi ja vähendada koormust maksusüsteemile, sest sõltuvus riigi (maksumaksja) toetusest väheneb. Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku eesmärk on kasvada ja järjest rohkem sotsiaalseid ettevõtteid ühendada. 2013. aasta kevadeks on plaanis kahekordistada liikmesorganisatsioonide arvu ning rohkem tutvustada võrgustiku eesmärke ja sotsiaalse ettevõtluse kasulikkust ministriumidele ja ametkondadele, et koos valdkonda arendada.

Kasutatud kirjandus

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee (2011). Arvamus teemal „Sotsiaalne ettevõtlus ja sotsiaalne ettevõte”. – <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:024:0001:0006:ET:PDF> (14.11.2012)

Lillemets, A. (2011a). Eesti sotsiaalse ettevõtluse kogemuste ja olukorra kaardistamine. – http://sev.ee/wp-content/uploads/2012/01/uuring_SE-Eestis.pdf (10.11.2012).

Lillemets, A. (2011b). Teiste riikide kogemused sotsiaalse ettevõtluse eestkoste ja koostöö korraldamisel. – http://sev.ee/wp-content/uploads/2012/01/uuring_SE-välismaal.pdf (10.11.2012).

Social Firms UK. Proving the value of Social Firms. – <http://www.socialfirmsuk.co.uk/about-social-firms/-value-social-firms-and-proving-it> (14.11.2012).